

Større Skriftlige Opgave – SSO

Frederiksborg
Gymnasium og HF

Elev id:

Fag:	Vejleder:
Historie B	
	Tlf.: Email:
Opgaveformulering: (udfyldes af eksaminator) Samarbejdspolitikken og modstandsbevægelsen Redegør for hovedlinjerne i Danmarks forhold til Tyskland under besættelsen, hvor hovedvægten lægges på perioden med samarbejdspolitik. Du bedes desuden kort redegøre for udviklingen i modstandsbevægelsen samt hovedtrækkene i retsopgøret efter krigen. Der ønskes en analyse af selvfundet kildemateriale med fokus på de signaler om samarbejde eller modstand, der blev sendt fra regeringen til befolkningen. Diskuter i hvor høj grad, der var sammenhæng mellem de politiske udmeldinger til befolkningen og den linje, der blev lagt i det senere retsopgør. <i>Opgavens omfang bør være på 10-15 sider tekst ekskl. forside, indholdsfortegnelse, litteraturfortegnelse samt evt. tabeller og lignende</i>	

Besættelsen

Samarbejdspolitikken og modstandsbevægelsen

Fag: Historie B

Abstract

The paper examines the occupation of Denmark, with focus on the policy of collaboration and the movement of resistance. The paper starts out by presenting Denmark's relationship to Germany under the occupation with focus on the policy of collaboration, and continues with analysis of the statements from the government and the king Christian X, about collaboration with the German occupying power, or resistance against them. According to my historical sources, the statements from the government have been clear, and from day one they told the population to collaborate with the occupying power. The discussions are investigated through historical analyses of speeches and posters. It is concluded that there were no connection between the statement that the government sent and the headline in the judicial settlement. The paper also concludes that the judicial settlement judged the people who did as the government told them too, and the politicians who made those statements wasn't judged, associated to my historical sources.

Indholdsfortegnelse

Abstract	3
Indledning	5
Danmarks forhold til Tyskland under besættelsen	5
Udviklingen i modstandsbevægelsen	8
Hovedtrækkene i retsopgøret efter krigen	9
Analyse af selvfundet kildemateriale	
Kilde 1. "Opraab til Københavns befolkning"	11
Kilde 2. "Amtmandscirkulæret, 29. august 1940	13
Kilde 3. "Pressens Radioavis, 21. august 1943	14
Kilde 4. Statsminister Vilhelm Buhls " <i>Antisabotagetale</i> ", 2. september 1942	16
Diskussion af sammenhængen mellem de politiske udmeldinger og linjen der blev lagt i retsopgøret	18
Konklusion	19
Litteraturliste	20
Bilag 1	22
Bilag 2	23

Indledning

Jeg har valgt at arbejde med emnet besættelsen, med fokus på samarbejdspolitikken og modstandsbevægelsen, fordi jeg gerne vil belyse hvilken rolle de spillede under besættelsen. Som indledning vil jeg ved hjælp af historisk materiale beskrive, Danmarks forhold til Tyskland under besættelsen, og udviklingen i modstandsbevægelsen og retsopgøret efter krigen. Jeg har brugt historisk materiale til at undersøge Danmarks forhold til Tyskland, modstandsbevægelsen og retsopgøret. Derudover har jeg analyseret plakaten *Opraab til Københavns befolkning*, *Amtmandscirkulæret*, kong Christian X's opråb via en radioudsendelse den 21. august 1943, og Vilhelm Buhls antisabotagetale, med fokus på signalerne der blev sendt til befolkningen om, at samarbejde eller gøre modstand. Endelig har jeg diskuteret hvor stor sammenhæng der var mellem de politiske udmeldinger til befolkningen, og den linje der blev lagt i det senere retsopgør efter besættelsen.

Opgaveformulering

Samarbejdspolitikken og modstandsbevægelsen

Redegør for hovedlinjerne i Danmarks forhold til Tyskland under besættelsen, hvor hovedvægten lægges på perioden med samarbejdspolitik. Du bedes desuden kort redegøre for udviklingen i modstandsbevægelsen samt hovedtrækkene i retsopgøret efter krigen.

Der ønskes en analyse af selvfundet kildemateriale med fokus på de signaler om samarbejde eller modstand, der blev sendt fra regeringen til befolkningen.

Diskuter i hvor høj grad, der var sammenhæng mellem de politiske udmeldinger til befolkningen og den linje, der blev lagt i det senere retsopgør.

Danmarks forhold til Tyskland under besættelsen

Efter krigsudbruddet i september 1939, erklærede Danmark sig neutral. Hensigten med dette var at demonstrere over for tyskerne, at den danske mobilitet blev administreret til fordel for Tysklands

interesser.¹ Tysklands argumentation for, at besætte Danmark var at sikre den danske neutralitet mod et muligt engelsk angreb. Da Tyskland besatte Danmark sendte de flyvere ind over landet med flyveblade der bar overskriften OPROP, der opfordrede befolkningen til ikke, at gøre modstand. Den tyske minister i Danmark, Renthe-Fink, havde et klart ønske til den danske regering om, at de skulle træffe alle deres handlinger så det samtidig sikrede, at de tyske tropper kunne udføre deres aktion uden forhindringer. Hvis danskerne gjorde dette, kunne Danmark beholde sin fulde politiske uafhængighed og integritet.² De tyske krav der blev afleveret til udenrigsminister Munch, blev med enkelte justeringer en slags grundlov for den samarbejdspolitik som blev indgået mellem den danske regering og besættelsesmagten. Den danske regering endte med, at kapitulere under protest. Regeringens beslutning om kapitulation lå i, at Danmark som småstat kun havde en lille handlefrihed, og derfor så det at tilpasse sig Tysklands politik, som det klogeste.³ Udenrigsminister Munch overrakte den 9. april den danske regerings svar til det tyske memorandum. I svaret stod en gentagelse af den tyske formulering om, at tyske tropper ikke havde betrådt den danske jord i en fjendtlig hensigt og at de ikke have planer om at forulempe politisk uafhængighed. Til dette fulgte Munchs konstatering:

*''Den danske regering har under den givne situation besluttet sig til at ordne forholdene her i landet under hensyntagen til den stedfundne besættelse. Denne nedlægger dog en alvorlig protest mod denne krænkelse af Danmarks neutralitet''.*⁴

Med denne kloge formulering fik udenrigsministeren slået fast, at det var den danske regering, som skulle beslutte hvordan landet skulle ledes. De tyske løfter der blev afgivet på besættelsesdagen blev de danske politikeres hovedvåben i deres forsøg på, at forsvare danske interesser over for de stadig mere vidtgående tyske krav. Samarbejdet med besættelsesmagten sikrede, at de danske nazister ikke kom til magten.

En samarbejdspolitik ville give tyskerne mere ro til de krævende og større militære opgaver i Norge. Derudover var der også en propagandaværdi i, at de samarbejdede med et besat land. For Danmark betød det øget landbrugseksport til Tyskland, der havde brug for import af fødevarer. Varehandlen foregik ved varebytte. En konto i den danske nationalbank finansierede den tyske

¹ Frederiksen, Peter, *Danmark besat og befriet*, side 22.

² Frederiksen, Peter, side 24.

³ Frederiksen, Peter, side 26.

⁴ Frederiksen, Peter, side 26.

import og en dansk konto i den tyske rigsbank finansierede den danske import. Tyskerne købte flere vare af os end vi gjorde af dem, og vi fik sparet et stort beløb op på clearingskontoen i nationalbanken.⁵

Med de få ydre tegn på besættelsen, tyede danskerne til gamle fædrelandssange og der opstod en national bevægelse imod besættelsesmagten. Et nyt symbol på den danske kultur og nationalitet, blev kong Christian X der dagligt red igennem København. Den nationale følelse var en nødvendighed for befolkningen, men set fra tyskernes side var det et udtryk for loyalitet over for samarbejdspolitikken og hele det politiske system, da befolkningen ikke greb til våben mod tyskerne. En række politikere og personer fra det danske kulturliv dannede Dansk Ungdomssamvirke, der havde til formål, at hindre nazistiske tanker i at brede sig i ungdommen. Det skulle ske upolitisk men endte med at tiltrække unge der ikke brød sig om samarbejdspolitikken og dermed lagde det grunden til modstandsbevægelsen i Danmark.⁶

Den 19. september 1944 slog de tyske politifolk til mod det danske politi. De var overbeviste om, at de danske politifolk var holdt op med, at jage sabotører og modstandsfolk, og man mente at de lige frem var begyndt at samarbejde med dem. Den øverste ledelse blev arresteret i Dagmarhus, samtidig med at luftalarmens sirener lød i København. Det fik hovedstadens politifolk til at søge mod deres stationer. Her ventede det tyske politifolk og kørte dem til Frihavnen. I løbet af natten blev de ført til koncentrationslejren Neuengamme ved Hamburg. Denne aktion blev kun gennemført i de større byer og købstæder i landet.

Selve Hanneken og Panckes idé om en tilfangetagelse forløb ikke helt efter deres planer. Omkring Amalienborg stod nu et par hundrede betjente og var klar til at modtage tyskerne når de kom. De havde indrettet forsvarsstillinger og kastet bajere rundt i gaderne omkring slottet, så tyskerne skulle kravle igennem glasskår samtidig med at de ville blive beskydt. Dog kom det senere fra Pancke, at aktionen imod Amalienborg var en fejltagelse, da de selv kunne se at den ikke forløb som håbet. Med løfter til de danske politibetjente der var gået under jorden, forsøgte man at få dem til at genoptage deres tjenester, men der var ikke nogen der meldte sig. Hanneken og Panckes handling havde været tåbelig. Nu eksisterede der ingen beskyttelse for den private borger i Danmark, der var frit slag for forbrydelse af enhver slags.⁷

⁵ Frederiksen, Peter, side 27- 28.

⁶ Frederiksen, Peter, side 33-34.

⁷ Bauer, Eddy, *Anden verdenskrig – den 9. april*, side 63-64

Udviklingen i modstandsbevægelsen

Oprettelsen af modstandsbevægelsen skete ikke umiddelbart lige efter besættelsen den 9. april 1940. Folket i Danmark bakkede generelt op om regeringens samarbejdspolitik. Den tidligste illegale aktivitet i det første besættelsesår, var Generalstabens Efterretningssektions formidling af efterretninger til London via Stockholm. Det var først efter aktionen mod Danmarks Kommunistiske Parti den 22. juni 1941, at der opstod en egentlig modstandsbevægelse. Partiet DKP gik under jorden og fortsatte der deres politiske og faglige arbejde, først ved at udsende flyveblade og en illegal presse, Land og Folk. De søgte at danne en tværpolitisk national front, og det skete med oprettelsen af bevægelsen og bladet Frit Danmark, i foråret 1942. Samtidig iværksatte DKP også de første sabotageaktioner.

Folk fra de unge konservative miljøer og især fra partiet Dansk Samling, kom til at spille en væsentlig rolle i udviklingen af illegale kontakter og gruppedannelser. Det var relativt få der deltog i modstandsarbejdet. Dog tiltog de illegale aktiviteter i 1943, med henblik på mere effektive sabotager og flere illegale blade, udført af kommunisterne BOPA, (Borgerlige Partisaner), og fra foråret 1943 også af borgerlige grupper. En af de væsentlige forudsætninger for sabotagen var tilførsel af våben og sprængstof fra den britiske sabotageorganisation SOE.

Modstandsbevægelsens fjende var tyskerne, men de søgte også at standse forhandlingspolitikken eller ligefrem, at fremkalde et brud mellem regeringen og besættelsesmagten.

Et skift i den folkelige opinion kulminerede i august 1943, med kommunistisk organiserede bystrejker, det såkaldte Augustoprør.⁸ Fra tyskerne blev der stillet krav til regeringen om indførelse af undtagelsestilstand og dødsstraf. Det blev dog afvist af regeringen og Scavenius, der ophørte med at fungere den 29. august 1943. Hermed var forhandlingspolitikken brudt sammen og landet blev administreret af Departementschefstyret. Denne ordning blev efter tøven accepteret af modstandsbevægelsen.⁹

I september 1943 oprettedes Dansk Frihedsråd, der var det koordinerende organ for de illegale bevægelser med repræsentanter for kommunisterne, Frit Danmark, Dansk Samling og den delvist legale organisation Ringen. Frihedsrådet sikrede modstandsbevægelsens enhed og udviklede sig specielt i krigens sidste år til en politisk faktor, som partierne måtte træde i forhandling med, blandt andet ved dannelsen af Befrielsesregeringen i 1945.

⁸ Redaktionen, Den Store Danske, ”Modstandsbevægelse”

⁹ UBra, Den Store Danske, ”Augustoprøret”,

Fra oktober 1943 begyndte modstandsbevægelsen at likvidere de personer, oftest danskere, der gav informationer videre til Gestapo om modstandsaktiviteterne. Begrundelsen for dette var, at stikkerne var en sikkerhedsrisiko for modstandsbevægelsen. Havde en stikker angivet en modstandsmands én gang, kunne han nok finde på at gøre det igen. Derfor forebyggede de deres sikkerhed ved at likvidere disse folk.¹⁰

Dannelsen af de illegale grupper tog fart fra årsskiftet 1943-1944. Danmark blev indordnet i den vest allierede strategi og blev opdelt efter direktiv fra SOE i seks regioner, hvor der skulle dannes militærgrupper, eller såkaldte ventegrupper, der skulle assistere de allierede tropper når de nåede til Danmark. Der blev stadig indsat officerer på de ledende poster, det betød at den tidligere dominans af kommunisterne og folk fra Dansk Samling svækkedes. Ud over militærgrupper fandtes sabotagegrupper, i København var det BOPA og Holger Danske der havde fokus på industrisabotage. Ved den tyske kapitulations ikrafttræden den 5. maj 1945, overtog modstandsbevægelsen ansvaret for ro og orden i landet indtil politiet genoptog sin virksomhed den 13 maj. 1945. Da det politiske system var blevet genetableret påbegyndtes retsopgøret.¹¹

De største og mest aktive modstandsgrupper fra besættelsen var BOPA, Holger Danske, Hvidstengruppen og Churchill Klubben.¹²

Hovedtrækkene i retsopgøret efter krigen

Målet med retsopgøret var et civiliseret, retsligt opgør med dem, der under besættelsen havde overtrådt landets love. Retsopgøret havde været under forberedelse længe, da det var et af modstandsbevægelsens vigtigste krav til tiden efter krigen og en ufravigelig betingelse for at Frihedsrådet deltog i befrielsesregeringen.¹³ Forventningen om en hurtig og effektiv afregning med dem, der havde stået på den forkerte side, voksede da krigen gik mod sin afslutning. De navne der gik igen for dem der skulle afregnes med, var samarbejdspolitikken frontfigurer, Scavenius, Gunnar Larsen, Thune Jacobsen, Peter Knutzen og Laurits Hansen.¹⁴

Opgøret begyndte længe inden befrielsen. Et redaktionsudvalg under Frihedsrådet bestående af

¹⁰ Gyldendal, Historieportalen.gyldendal.dk, ”Stikkerlikvideringer”

¹¹ Redaktionen, Den Store Danske, ”Modstandsbevægelse”

¹² Christiansen, Andy, 2. Verdenskrig, ”De danske modstandsgrupper”

¹³ Lidegaard, Bo, *Kampen om Danmark 1933-1945*, side 532

¹⁴ Lidegaard, Bo, side 532

professor Mogens Fog, tidligere redaktør på *Nationaltidende*, Aage Schoch, og sekretær i Sagførerrådet Niels Busch-Jensen der formulerede det første udkast til retsopgøret. I pjecen *Naar Danmark atter er frit* fra oktober 1943, blev der krævet et opgør med dem der havde medvirket til at bringe landet under tysk tvang, dem der havde ydet støtte til nazismen. I 1944 begyndte Frihedsrådets juridiske udvalg sit arbejde med forberedelsen af særlovene. Stephan Hurwitz der var professor i strafferet, blev bedt om at undersøge indførelse af love med tilbagevirkende kraft. Den alvorligste straffelovsændring med tilbagevirkende kraft der blev genindført var dødsstraffen. Officielt var den blevet afskaffet i 1930, og Frihedsrådet havde oprindeligt afvist udkastet til den som brutalt. Den kortvarige juridiske accept var i sidste ende udtryk for, at retsopgøret handlede om gengældelse. Henrettelserne forgik ved skydning og det var politiet der stod for det. Fangen blev spændt fast i et specialkonstrueret skydeskur af træ, fik trukket en pose ned over hovedet og derefter fastgjorde en læge en skydeskive omkring hjertet på fangen. Herefter skulle ti politibetjente affyre deres gevær. Man kunne blive dømt til dødsstraf i tilfælde af drab, vold, angiveri og alvorlige politiske forbrydelser.¹⁵

Værnemagere hørte til en større gruppe af retsforfulgte og dømte i retsopgøret. Det var dem der under besættelsen drog personlig økonomisk fordel af situationen.¹⁶ Opgøret med værnemagerne var et centralt element i Frihedsrådets *Naar Danmark atter er frit*. Resultatet blev de såkaldte værnemagerlove I og II. Værnemagerlov I af 1. juni 1945 sagde at personer kunne straffes, hvis de havde indledt økonomisk samarbejde med besættelsesmagten. Værnemagerlov II af 29. august 1945 tog sig af de mildere former for økonomisk samarbejde. Det var ifølge denne lov strafbart hvis man havde handlet på eget initiativ, for at øge den tyske interesse.¹⁷

Retsopgørets store problem i eftertiden var at tusinder af danske borgere, der oftest havde ladet sig hverve til tysk krigstjeneste, blev straffet for handlinger, der i gerningsøjeblikket var i overensstemmelse med den lovlige regerings officielle politik. Det danske retsopgør kom til, at afspejle den særligt milde besættelsesordning landet havde oplevet. De danske nazister fik ikke magten og det blev aldrig kriminelt blot at have været medlem af DNSAP. Katastrofalt skete det dog at DNSAP's medlemskartotek blev erobret af en modstandsgruppe og udgivet. Bogen blev

¹⁵ Lidegaard, Bo, side 532-535

¹⁶ Lidegaard, Bo, side 532

¹⁷ Christensen, Claus Bundgård, Joachim Lund og Niels Wium Olsen m.fl., *Danmark Besat – krig og hverdag 1940-45*, side 752-753

forbudt og beslaglagt, men skaden var allerede sket og mange danskere vidste nu hvem der havde været de såkaldte ”landsforrædere”.¹⁸

I Frihedsrådets pjece *Naar Danmark atter er frit*, blev det slået fast at samarbejdspolitikkerne ikke skulle rammes af de strafferetlige sanktioner. Til gengæld ønskede Frihedsrådet at en straffelov skulle gennemføres straks efter befrielsen, og den skulle have tilbagevirkende kraft, helt tilbage fra den 9. april 1940. Retsopgørets lovgrundlag, straffelovstillægget, trådte i kraft 1. juni 1945. Loven havde tilbagevirkende kraft, men den indeholdte formuleringer der gjorde det svært at dømme overtrædelser der var sket før 29. august 1943, hvis de var sket med myndighedernes godkendelse eller tilskyndelse.¹⁹

Analyse af selvfundet kildemateriale

Kilde 1. ”Opraab til Københavns befolkning”

²⁰Årsagerne til begivenhederne den 29. august 1943 ligger blandt andet i Tysklands alvorlige tilbageslag, hen over sommeren 1943. Det fik den danske befolkning til at opfatte det som at krigen snart ville være slut. Men det skulle vise sig at være helt fejlagtigt opfattet. Det gav danskerne en lyst til at trodse besættelsesmagten, og sabotageaktiviteterne steg derfor efterfølgende. Målene var at ramme de virksomheder, der leverede til besættelsesmagten og at ramme jernbanerne, så togene ikke kunne køre til Tyskland med diverse forsyninger. Det fik tyskerne til at give endnu et krav, denne gang om forbud. Det fik danskerne til at gå i strejke og starte uroligheder i gaderne, samtidig med at modstandsbevægelsen opfordrede til at forlænge strejkerne. Den 26. juni valgte arbejderne på Burmeister og Wain at nedlægge arbejdet og gå hjem. De meddelte i et åbent brev til Dr. Best, at det var vigtigere for dem at passe deres kolonihaver, og det kunne de jo ikke nå med udgangsforbuddet og arbejdet. Rygtet om denne aktion spredte sig hurtigt, og samme dag kl. 20 nægtede københavnernes at blive indendørs.²¹ Den danske regering var under pres fra besættelsesmagtens side, og gjorde hvad de kunne for at sætte en stopper for urolighederne. Det lykkedes dem dog ikke, at få ro over hele landet. Regeringen var nu bange for de konsekvenser det ville føre med sig.²² Det fik Repræsentanterne for Hovedstadskommunerne og danske Arbejds- og

¹⁸ Christensen, Claus Bundgård, Joachim Lund og Niels Wium Olsen m.fl., side 747-761

¹⁹ Lidegaard, Bo, side 534

²⁰ Se bilag 1, ”Opraab til Københavns befolkning”

²¹ Bauer, Eddy, *Anden verdenskrig – Den 9. April*

²² Olesen, Niels Wium ’29. august 1942 – Augustoprøret’, besøgt den 15/12-2016

Erhvervsorganisationer til, at udsende plakaten, *Opraab til Københavns Befolkning*²³. Det var en henvendelse til befolkningen i anledning af de begivenheder der var sket over den seneste tid. På plakaten stod:

*''Konsekvenserne af en fortsat Strejkebevægelse er uoverskuelige. Tilførslerne af Levnedsmidler og andre Livsfor nødenheder til Hovedstaden svigter allerede og vil i Løbet af korteste Tid gaa helt i Staa. Faren for Indgreb med virkninger af uoprettelig Karakter er overhængende. Genoprettelse af Byens normale Liv er en nødvendig Forudsætning for, at truende Ulykker skal kunne undgaaes. Alle og enhver opfordres derfor indtrængende til straks at genoptage deres daglige Gerning.''*²⁴

Kilden er relevant for problemstillingen da den viser os politikernes opråb om sammenhold under besættelsen. Da vi først modtog de tyske krav overgav vi os under protest. Men som tiden skred frem endte vi med at samarbejde endnu mere end først antaget, med tyskerne. Danskerne fik af vide af regeringen, at de endelig bare skulle handle med tyskerne, sørge for at de kunne ordne det de skulle uden besvær og prøve at stable et solidt forhold mellem dem.²⁵

Plakaten sender et klart signal til Danmarks befolkning om at samarbejde med tyskerne.

Fordelen ved en kilde som denne er at det er politikere og erhvervsmænd der er kommet med udtalelsen, altså folk der har haft en forståelse for landets situation og muligheder. Derfor er den meget troværdig som kilde, og man forstår hurtigt hvad udgiverne har villet med den. Kilden blev udgivet den 2. juli 1944 efter samarbejdspolitikens sammenbrud. Modtageren af kilden var Københavns befolkning, og den er skrevet kort og meget letlæseligt så man var sikker på, at alle forstod det klare budskab. Det kan være en ulempe med en kilde som denne, da den var hen tænkt til de Københavnske borgere, og dermed ikke resten af landet, så vi hører kun om de Københavnske politikeres budskaber til københavnere, og ikke decideret til hele landet. Det fremgår ud fra kilden, at de har villet stoppe strejkerne i byerne og sørge for, at folket fortsatte deres normale hverdag, også til fordel for tyskerne. Regeringen har åbenlyst stået i en presset situation, hvor man har gjort hvad man kunne for at behage tyskerne og behjælpe dem med deres aktioner.²⁶

²³ Se bilag 1, ''Opraab til Københavns befolkning''

²⁴ Se bilag 1, ''Opraab til Københavns befolkning''

²⁵ Kirchhoff, Hans, *Samarbejde og modstand under besættelsen*, side 46

²⁶ Se bilag 1, ''Opraab til Københavns befolkning''

Kilde 2. "Amtmandscirkulæret, 29. august 1940

²⁷Indenrigsministeriet udsendte den 29. august 1940 et cirkulære, hvor man opfordrede de højtstående embedsmænd, til at udvide deres samvær med værnemagten, også i selskabelige sammenhænge. Det var et vigtigt led i samarbejdspolitikken, at der var personlige kontakter mellem danskerne og tyskerne. Men efter befrielsen da retsopgøret opstod, blev de embedsmænd der havde rettet sig efter cirkulæret og som reelt set burde have været straffet, ikke straffet. Selvom retsopgøret ville straffe disse, endte det kun med at straffe befolkningen i de nederste sociale lag, og embedsmændenes straffe blev glemt. Det fremgår af kilde 2 at det specielt for regeringen var vigtigt, at embedsmændene havde et personligt forhold til tyskerne og viste, at de havde interesse i dem, ud over at handle med dem.

'' Forholdene har efterhaanden udviklet sig saaledes, at det efter Regeringens Formening vil være naturligt, at danske Embedsmænd Landet over, i første Række Amtmændene, kommer i Kontakt med den tyske Værnemagts Officerer saavel som med de civile tyske Embedsmænd paa en Maade, der lader disse forstaa, at man fra dansk Side gerne vil have nogen Forbindelse med dem udover de rent tjenstlige forretningsmæssige Forhandlinger om Indkvarteringsspørgsmaal, Forplejning, Politisager etc. En saadan Kontakt turde være et vel egnet Middel til Opnaaelse af det gode Forhold mellem Befolkningen og Værnemagten, der tilstræbes saavel fra dansk som fra tysk Side. ''²⁸

Man bad embedsmændene takke ja til eventuelle invitationer til selskabelige sammenkomster fra tyskerne, og invitere tyskerne til sine egne sammenkomster. Ville arrangementerne overskride det beløb embedsmændene havde til rådighed, ville man med god vilje og lyst bedømme om en midlertidig forhøjelse af deres repræsentationstillæg skulle ske.

''Forsaavidt saadanne Arrangementer overskrider de til Raadighed værende Beløb, vil man med Velvilje bedømme Ønsker om midlertidig Forhøjelse af Repræsentationstillæggene''.²⁹

På den måde modtog de danske embedsmænd penge for at deltage i de tyske arrangementer og selv

²⁷ Kristensen, Knud, 'Amtmandscirkulæret, 29. august 1940', besøgt den 15/12-2016

²⁸ Kristensen, Knud, 'Amtmandscirkulæret, 29. august 1940', besøgt den 15/12-2016

²⁹ Kristensen, Knud

invitere tyskerne til deres, og på den måde skabe relationer.

Denne kilde er yderst relevant for problemformuleringen da den fortæller hvordan indenrigsministeriet befalede de højt stående folk i landet, at agere over for tyskerne. De er meget klare i deres budskab og lægger ikke skjul på, at det for dem er vigtigt at opretholde gode tyske relationer og skabe flere. Indenrigsministeriet som afsender gør at kilden bliver troværdig, og det er en fordel, at det er dem, da de står for de affærer der sker i Danmark og hvordan man skal forholde sig til disse. Modtageren er de højtstående embedsmænd og amtsmænd, da man mente at det var dem der havde størst mulighed for at skabe relationer til de tyske officerer og højtstående mænd. Cirkulæret blev udsendt den 29. august 1940. Den er skrevet i et sprog, der dengang ville være mest henvendt mod de uddannede og højtstående, hvilket bekræfter kildens troværdighed da den netop var tænkt til disse. Kildens type er også troværdig da det er et cirkulær man udsendte, og det er derfor en god førstehåndskilde.

Kilde 3. "Pressens Radioavis, 21. august 1943

³⁰Efter en folkeafstemning i 1920, kom en del af Sønderjylland tilbage til Danmark. Det blev markeret ved at kong Christian X red over grænsen, til stor jubel og glæde for hele befolkningen. Denne ridetur gjorde kong Christian X til en meget populær person, især da han valgte at fortsætte sine daglige rideture under besættelsestiden. Det fik befolkning til at tro en lille smule på sammenholdet i landet. Den 21. august 1943 bad Kong Christian X, Pressens Radioavis om, at udsende et opråb til befolkningen, et ønske fra ham til befolkningen om at stå sammen. Han vidste, at befolkningen var irriterede over varigheden af besættelsen, og vidste at et sammenhold mellem folket kunne skabe ro.³¹

"Selve besættelsens langvarighed fremkalder en større modtagelighed over mod formodede fornærmelser og stigende utålmodighed og irritation i befolkningen. I den sidste tid er der indtrådt begivenheder affaretruende karakter. Sabotage er øvet i stigende omfang, demonstrationer er forekommet forskellige steder og der er forsøgt på at bringe jernbaner og offentlige værker til

³⁰ Pressens Radioavis, 21. august 1943, se også bilag 2

³¹ Pressens Radioavis, 21. august 1943

standsning. En fortsættelse af sådanne tilstande vil være af ødelæggende virkning for de danske samfundsforhold.''³²

I dette citat beder kong Christian X indirekte befolkningen om, at stoppe med deres uroligheder, da det vil kunne føre til ødelæggende virkning for samfundsforholdene. Han starter med at vise sin forståelse over for befolkningen, men konkluderer så derefter at det er de forkerte metoder at ty til for at få det på rette spor. Det er også vigtigt for kong Christian X at befolkningen forstår, at regeringen ikke kan gøre det uden resten af befolkningen. Alle bliver nødt til at stå sammen og yde noget for at det danske styre vil kunne bevares gennem besættelsen og efter.

''Skal det lykkes at føre dansk folkestyre og samfundsliv frelst gennem krigens ulykker og farer, er befolkningens medvirken her til nødvendig. Med denne dybt alvorlige situation for øje, retter regeringen og samarbejdsudvalget med tilslutning af de samarbejdende partiers rigsdags grupper en indbringende opfordring til den danske befolkning om ikke på nogen måde, at æske til, eller lade sig ud æske til uoverlagte handlinger, men bevare ro, besindighed og sammenhold. Enhver der ønsker at dansk styre i landet skal bevares, må føle det som sin pligt, i alle forhold, at bidrage til at lovordnede tilstande fortsat kan opretholdes.''³³

Befolkningen var en stor nødvendighed for at det danske styre kunne bevares, det var derfor vigtigt for kong Christian X, at slå det fast over for befolkningen. Alle havde en pligt til at bidrage. Kilden er vigtigt for problemformuleringen, da den tydeligt viser kong Christian X's holdning til hvad danskerne skulle gøre under besættelsen og hvad de ikke skulle gøre.

Afsenderen af kilden er kong Christian X, der var et samlingspunkt for befolkningen under besættelsen, blandt andet på grund af hans uforstyrrede daglige rideture. Han lod ikke besættelsen ændre hans dagligdag og det var en inspiration til andre i landet. Modtagerne er Danmarks befolkning, da det var deres pligt at hjælpe regeringen med at skabe sammenhold og styrke i landet. Kilden er fra den 21. august 1943, da kong Christian X mente det var en nødvendighed efter den stigende grad af demonstrationer og sabotage.

Det var et opråb til befolkningen om at stå sammen og bevare roen og besindigheden og ikke ty til demonstrationer og sabotage. Han gav dog tydeligt udtryk for at de gnidninger som der var opstået under besættelsen, ville have været uundgåelige, men det var altså stadig ikke løsningen at føre demonstrationer og udøve sabotage.

Opråbet blev udsendt via radio, da man på den måde kunne være sikker på at mange i landet ville

³² Pressens Radioavis, 21. august 1943

³³ Pressens Radioavis, 21. august 1943

høre det.

Fordelen ved en kilde som denne er at den blev sendt over radioen og er dermed nået ud til mange mennesker med kong Christian X's budskab. Han var en meget populær mand under besættelsen, og mange var interesseret i hans holdninger og meninger. Det er det han selv har ment her og nu og det er altså en god videregivelse af en første håndskilde. En ulempe ved denne kilde kan være at nogle kunne have ment at kongen ikke burde tage del i dette eller ligefrem udtale sig, og at han skal lade regeringen komme med udmeldinger og selv holde sig lidt tilbage.

Kilde 4. Statsminister Vilhelm Buhls "Antisabotagetale", 2. september 1942

³⁴ Modstandsbevægelsen var i løbet af sommeren begyndt at foretage sabotageaktioner. Dette ville besættelsesmagten have stoppet, og det lagde et stort pres på den danske regering.

Besættelsesmagten betvivlede om de danske myndigheder havde evnen og lysten til at stoppe sabotagen. Det var en trussel mod samarbejdspolitikken, der især var vigtig for regeringen for, at kunne opretholde den nationale selvstændighed og integritet tyskerne havde lovet dem. Regeringen var mod sabotagen, men forsøgte også samtidig at tilfredsstille besættelsesmagten, så de kunne blive ved med at føre samarbejdspolitikken. Statsminister Vilhelm Buhl ville have befolkningen til, at vise en værdig optræden over for tyskerne.

*''Dette er sagt med Rette. Langt den overvejende Del af Befolkningen har indset, at det for det danske Samfundsliv under Besættelsen og for Bevarelsen af vore folkelige og nationale Værdier er af fundamental Betydning at undgaa ethvert Uromoment.''*³⁵

For at beholde de danske folkelige og nationale værdier, var det nødvendigt at befolkningen indordnede sig efter forholdene og undgik ethvert uromoment. Størstedelen af befolkningen havde forstået dette, men modstandsbevægelsen og de meget irriterede folk i landet, var dem der udgjorde den største trussel for fortsættelsen af samarbejdspolitikken.

³⁴ Danmarkshistorien.dk, Statsminister Vilhelm Buhls ''Antisabotagetale''

³⁵ Danmarkshistorien.dk, Statsminister Vilhelm Buhls ''Antisabotagetale''

'' Sabotage er en af de alvorligste Forbrydelser, der kan begaas mod et krigsførende Land, og i Almindelighed kendes der for saadanne Forbrydelser i de krigsførende Lande kun een Straf, nemlig Dødsstraf. ''³⁶

Det var vigtigt for statsminister Vilhelm Buhl, at befolkningen var klar over, hvilke straffe man kunne få, hvis man valgte at gå i mod de lovordninger der var. Dødsstraffen var ethvert menneskes mareridt. Selvom handlingerne kunne virke forholdsvis uskyldige, ville det blive betragtet som sabotage og føre til dødsstraf. Staten har kun været interesseret i at undgå disse sabotagehandling, da det i sidste ende ville være Danmark der kom til at lide under følgerne af sådanne handlinger. Han opfordrede også befolkningen til at stikke de danske sabotører.

Vilhelm Buhl gav også udtryk for at det ikke kun er regeringen der kan stå for ro og orden i landet, befolkningen havde et stort ansvar. Dem der udøvede sabotage, handlede i mod sit fædrelands interesser, og det var regeringen ikke interesseret i.³⁷

'' Lad mig til Slut (...) sammenfatte det, jeg har sagt i en Henvisning til de Ord, Kongen personlig føjede til Regeringens Opraab af 9. April 1940: Under disse for vort Fædreland saa alvorlige Forhold opfordrer jeg alle i By og paa Land til at vise en fuldt ud korrekt og værdig Optræden, da enhver uoverlagt Handling eller Ytring kan faa de alvorligste Følger. Disse Ord maa enhver, der vil vort Fædrelands Vel, lægge sig dybt paa Sinde. ''

Kilden er troværdig da det er en udtalelse fra Danmarks statsminister under besættelsestiden, Vilhelm Buhl. Dog skal man tage forbehold for, at Vilhelm Buhls holdninger er præget af Socialdemokratiets ideologier. Han er en politisk person og hans holdninger vil derfor have grundpræg fra hans politiske ideologier og holdninger. Fordelene ved en kilde som denne er at han som statsminister skal være troværdig over for sit folk, og han viser også i sin radiotale at han gerne vil landet og håber på at det danske folkestyre kan klare det gennem besættelsen, hvis befolkningen yder en indsats. Derudover får vi også bekræftet at regeringen talte for et samarbejde med tyskerne og gjorde hvad de kunne for at undgå modstand.

Modtageren til denne kilde er Danmarks befolkning, med en appel om at stoppe sabotagen og i stedet hjælpe politiet med at opklare den. Det er god førstehåndskilde da vi får den direkte fra statsministeren.

³⁶ Danmarkshistorien.dk, Statsminister Vilhelm Buhls ''Antisabotagetale''

³⁷ Danmarkshistorien.dk, Statsminister Vilhelm Buhls antisabotagetale

Diskussion af sammenhængen mellem de politiske udmeldinger og linjen der blev lagt i retsopgøret

Spørgsmålet om sammenhængen mellem de politiske udmeldinger til befolkningen og retsopgøret efter krigen, er relevant for forståelsen af befolkningens og modstandsbevægelsens frustrationer. For kan man komme med en udmelding, og senere dømme folket for at have gjort det der blev udmeldt? Ifølge retsopgøret, så kunne det sagtens lade sig gøre.

Under hele besættelsestiden var udmeldingerne fra regeringen klare, man skulle være åbne og behjælpelige over for besættelsesmagten. Som det fremgår af kilde 1, var det især også vigtigt at befolkningen fortsatte deres daglige gøremål, og ikke strejkede som modstandsbevægelsens Frihedsråd opfordrede til. Det var nogle ekstreme krav tyskerne gav danskerne, og stridigheder herom ville have været uundgåelige. Men om regeringen kunne have handlet anderledes inden Augustoprøret fandt sted, kan diskuteres. De kunne have sat bremsen i efter de første tyske krav, men de overgav sig med tiden til flere af tyskernes krav.

Det med at være åbne og behjælpelige over for besættelsesmagten kunne man være på mange måder. Men særligt én ting skinner her igennem. Ud fra kilde 2 kan vi i *Amtmandscirkulæret* læse at indenrigsministeriet, gerne så at de danske embedsmænd skabte kontakter med de tyske officerer og embedsmænd. Man gik så langt for at få dette til at lykkes, at de danske embedsmænd fik et repræsentationstillæg for at deltage i tyske sammenkomster og invitere dem med til sine egne sammenkomster.

''Forsaavidt saadanne Arrangementer overskrider de til Raadighed værende Beløb, vil man med Velvilje bedømme Ønsker om midlertidig Forhøjelse af Repræsentationstillæggene''³⁸

Det viser os at ikke var med egen vilje, at embedsmændene opsøgte de tyske kontakter og prøvede at skabe relationer. De gjorde det for regeringen. Da embedsmændene udøvede disse handlinger, gjorde de det lovligt og med besked fra regeringen om at gøre det. Men da retsopgøret kom, indeholdte det love med tilbagevirkende kraft der ramte embedsmændene og andre folk i landet, og de blev dømt for at have samarbejdet med besættelsesmagten. Det var kun de små sager der endte med at blive straffet, så mange af embedsmændene slap billigt med skrækken.

De eneste retsopgøret ikke ramte, var politikerne og embedsmændene, hvilket modstandsbevægelsen var meget i mod. Hvorfor skulle de ikke stilles til ansvar for deres kontakt

³⁸ Kristensen, Knud, besøgt den 15/12-2016

med tyskerne, ligesom de andre i landet skulle? Det var jo endda regeringen der kom med udtalelserne og opfordringerne til befolkningen. Så helt basalt var det dem der fik befolkningen til at handle ulovligt, ifølge det senere retsopgør.

Mange af dem der under retsopgøret blev anklaget, henviste til regeringens opfordringer om at melde sabotører, eller træde i tysk krigstjeneste. Det førte dog sjældent til en frifindelse, men sagen var meget kompliceret da regeringen jo forinden havde opfordret til at man meldte sabotører til det danske politi. Hele den danske regerings holdning til sabotage kan vi se i kilde 4, hvor statsminister Vilhelm Buhl gør det meget klart, at sabotagen er uønsket i landet og dårlig for muligheden om et fortsat dansk styre efter besættelsen.

Nogle af de konservative gik dog i mod besættelsen og var en del af modstandsbevægelsen, men det officielle budskab fra regeringen, var at samarbejde da det ville give Danmark de bedste muligheder fremover.

Konklusion

Ved hjælp af tekstanalyserne kan det konkluderes at udmeldingerne fra regeringen var klare om, at samarbejde med besættelsesmagten. Alle fire selvfundne kilder der er politiske frontfigurer og kong Christian X, bekræfter hele regeringens signal til befolkningen. Vi ved ikke om der kan have siddet nogen inden for regeringen og følt at de havde en anden løsning ud fra disse fire selvfundne kilder. Det kan også konkluderes, at der ikke var en sammenhæng mellem retsopgøret og udmeldingerne, da retsopgøret modsagde alt det der blev udmeldt fra regeringen under besættelsen. Regeringen ville at befolkningen skulle vise interesse og lyst over for tyskerne, men ifølge det senere retsopgør, ville man blive straffet for dette og ende som så kaldt landsforræder, og i sidste ende, ende med at kunne blive dømt til dødsstraf. De politikere der havde udsendt udmeldinger til befolkningen, blev ikke ramt af retsopgøret, det var kun de almindelige borgere der havde handlet ud fra udmeldingerne, hvilket selvfølgelig ikke var fair ifølge modstandsbevægelsen. De havde befalet folket at handle som de gjorde, og så blev de ikke selv sat til ansvar over for dette.

Litteraturliste

Bøger:

- Bo Lidegaard, *Kampen om Danmark 1933-1945*, Gyldendal, 1. udgave, 2. oplag, 2005.
- Bauer, Eddy, *Anden verdenskrig – Den 9. April*, Bokorama/Förlags AB Wiken, 1981
- Christensen, Claus Bundgård, Joachim Lund, Niels Wium og Jakob Sørensen, *Danmark Besat – krig og hverdag i 1940-45*, Informationens Forlag, 3. reviderede udgave, 1. oplag, 1. udgave 2005.
- Hans Kirchoff, *Samarbejde og modstand under besættelsen*, Odense Universitetsforlag, 2001.
- Peter Frederiksen, *Danmark besat og befriet*, Systime, 1. udgave, 1. oplag, 2000.

Hjemmesider:

Befrielsen1945.dk, Regeringen og Kong Christian X, ”Pressens Radioavis, 21. august 1943”, besøgt den 15/12-2016
<http://www.befrielsen1945.dk/temaer/samarbejdmodstand/sammenstoed/kilder/kildec.html>

Danmarkshistorien.dk, Niels Wium Olesen, ”29. august 1943, Augustoprøret”, besøgt den 15/12-2016
<http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/29-august-1943-augustoproeret/>

Danmarkshistorien.dk, Knud Kristensen, ”Amtmandscirkulæret, 29. august 1940”, besøgt den 15/12-2016.
<http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/amtmandscirkulaeret-29-august-1940/>

Danmarkshistorien.dk, Vilhelm Buhl, ”Antisabotagetale 2. september 1942,” besøgt den 15/12-2016
https://apps.facebook.com/cp_backgammon_new/?fb_source=bookmark&ref=bookmarks&count=0&fb_bmpo= 0

Den Store Danske, Redaktionen, ”Modstandsbevægelse”, besøgt den 14/12-2016
http://denstoredanske.dk/Geografi_og_historie/Militære_forhold_og_krigshistorie/Anden_Verdenskrig/modstandsbevægelse

Den Store Danske, UBra, ”Augustoprøret”, besøgt den 14/12-2016

http://denstoredanske.dk/Danmarks_geografi_og_historie/Danmarks_historie/Danmark_1849-1945/Augustoprøret

Gyldendal, Historieportalen.gyldendal.dk, ”Stikkerlikvideringer”, besøgt den 16/12-2016

<http://historieportalen.gyldendal.dk/forloeb/besaettelsestiden/kapitel-8/kapitler/stikkerlikvideringer.aspx>

2.Verdenskrig.dk, Andi Christiansen, ”De danske modstandsgrupper”, besøgt den 14/12-2016

<http://www.2verdenskrig.dk/danmark/de-danske-modstandsgrupper/>

Pressens Radioavis, 21. august 1943, Tale fra Kong Christian X, varighed: 2.49 minutter, besøgt den 15/12-2016

<http://www.befrielsen1945.dk/temaer/samarbejdmodstand/sammenstoed/kilder/kildec.html>

Bilag:

Bilag 1, Befrielsen1945.dk, Hovedstadens Kommuner, besøgt den 15/12-2016

<http://www.befrielsen1945.dk/temaer/samarbejdmodstand/sammenstoed/kilder/kilde4.html#indhold3>

Bilag 2, Pressens Radioavis 21. august 1943, tale fra Kong Christian X, genskrevet af Amalie Estrup ud fra radioklipet

<http://www.befrielsen1945.dk/temaer/samarbejdmodstand/sammenstoed/kilder/kildec.html>

Billeder:

Forsidebillede, Danmarkshistorien.dk, Niels Wium Olsen, ”Forhandlings- og samarbejdspolitikken under besættelsen, 1940-1945”, besøgt den 15/12-2016

<http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/forhandlings-og-samarbejdspolitikken-under-besaettelsen-1940-1945/>

Bilag 1

OPRAAB til Københavns Befolkning

I Forstaaelse med Cheferne for Centraladministrationen og Repræsentanter for de samarbejdende politiske Partier ønsker vi undertegnede Repræsentanter for Hovedstadskommunerne samt danske Arbejds- og Erhvervsorganisationer at rette følgende Henvendelse til Befolkningen i Anledning af den Situation, som er opstaaet som Følge af den sidste Tids Begivenheder.

Arbejdsnedlæggelsen i København har bragt Hovedstadens Befolkning i en skæbnesvanger

Situation. Konsekvenserne af en fortsat Strejkebevægelse er uoverskuelige. Tilførslerne af Levnedsmidler og andre Livsfornødenheder til Hovedstaden svigter allerede og vil i Løbet af korteste Tid gaa helt i Staa. Faren for Indgreb med Virkninger af uoprettelig Karakter er overhængende. Genoprettelse af Byens normale Liv er en nødvendig Forudsætning for, at truende Ulykker skal kunne undgaaes.

Alle og enhver opfordres derfor indtrængende til straks at genoptage deres daglige Gerning.

København, den 2. Juli 1946.

Frederiksberg Kommune V. Fischer Borgmester	Gentofte Kommune Asge E. Jørgensen Borgmester	Københavns Kommune Viggo Christensen Overborgmester	Alex. Fløtkjær formand for Borgerrepræsentationen
Dansk Arbejdsgiverforening Hans L. Larsen	Arbejdernes Erhvervsraad Ludvig Christensen	Dansk Dampskibsejerforening Karlbing	
Grosserer-Societetet Rudolf Schmidt	Fællesrepræsentationen for Haandværk og Industri Rasmus Sørensen		
Industrirådet H. P. Christensen	Haandværksrådet Esper Eising	Landbrugsrådet Husch	
De samvirkende Fagforbund (Forretningsudvalget)			
Eiler Jensen Carl P. Jensen Alsiag Andersen	Einar Nielsen Axel Olsen Sigvald Højberg Niels Madsen	Aksel Olsson P. Andersen Einar-Jensen Dirk Niek	Ernst Berg Josef Andersson Fanny Jensen Peder Knudsen
		Kai Lindberg Th. Clausen Vald. Jensen Viggo Pedersen	Jul. Nielsen Ingvald Dahl Th. Laurson

Bilag 2

Christian X tale fra den 21 august 1943 i Pressens Radioavis

Hans majestæt kongen bifaldt udsendelsen af dette opråb:

Det har følgende ordlydt,

Under den tyske besættelse, der nu varer på fjerde år, har det været uundgåeligt, at der af og til er opstået visse gnidninger. Selve besættelsens langvarighed fremkalder en større modtagelighed over mod formodede fornærmelser og stigende utålmodighed og irritation i befolkningen. I den sidste tid er der indtrådt begivenheder af faretruende karakter. Sabotage er øvet i stigende omfang, demonstrationer er forekommet forskellige steder og der er forsøgt på at bringe jernbaner og offentlige værker til standsning. En fortsættelse af sådanne tilstande vil være af ødelæggende virkning for de danske samfundsforhold. Tilførsler af levnedsmidler og brændsel vil blive hæmmet og der vil opstå alvorlige forstyrrelser af den ordnede produktion til skade for hele befolkningen. For den danske regering har det stadset været opgaven at fjerne opstået vanskeligheder og på det bedste varetage den danske befolknings interesser over for de tyske myndigheder. Dette vil også blive tilfældet over for de senest indtrufne begivenheder. Skal det lykkes at føre dansk folkestyre og samfundsliv frelst gennem krigens ulykker og farer, er befolkningens medvirken her til nødvendig. Med denne dybt alvorlige situation for øje, retter regeringen og samarbejdsudvalget med tilslutning af de samarbejdende partiers rigsdags grupper en indbringende opfordring til den danske befolkning om ikke på nogen måde at til æske til, eller lade sig udæske til uoverlagte handlinger, men bevare ro, besindighed og sammenhold. Enhver der ønsker et dansk styre i landet skal bevares, må føle det som sin pligt, i alle forhold, at bidrage til at lovordnede tilstande fortsat kan opretholdes. Ingen må tage sig selv til rette. Det er de lovlige myndigheder og ansvarlige ledere, der må foretage de skridt som er nødvendige, til beskyttelse af danske interesser. Dette var ordlyden af et opråb som hans majestæt kongen i formiddags har bifaldet regering og rigsdagen samarbejdsudvalg at udsende til den danske befolkning.